

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Iustitia Et Iure ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

Capvt XLVII. De Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solùm debitum morale.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

ceptum, nisi cum expressa vel implicita intentione implendi: quia sine intuitu præcepti vix fieri potest vt opportunè se applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, sed satis est vt procedat ex affectu propriæ honestatis.

44
An possit
hic modus
præcipi.

Petes Secundò, Vtrū Prælati non possit imperare subdito suo Religioso, vt hoc modo operetur.

Respond. Verius videri, non posse. ratio est, quia iste modus operandi non est necessarius vt opus sit actus virtutis, potest enim esse actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis aut religionis, absq; intuitu præcepti. vnde non videtur subesse iusta causa, cur talis modus operandi præcipi possit circa aliquod opus. Sed nec secundum se præcipi potest, nempe vt velis & proponas sic operari. tum quia si non potest præcipi vt sic opereris, multò minus vt sic velis operari; velle enim est propter operari: tum quia actus interni secundum se præcipi humana potestate non possunt, sed solum vt sunt necessarij ad constituendum actum externum in aliqua specie virtutis, vt plerique DD. tenent: vel si possunt præcipi, non tamen omnes, sed ij tantum ad quos iure diuino vel naturali, absq; determinatione temporis, loci, vel modi adstringimur; in quibus potestas Ecclesiæ hæc potest determinare. de quo plura 1. 2. q. 96.

45
Quale pec-
catum.

Petes Tertio, Quale peccatum sit formalis inobedientia.

Respondeo, Ex genere suo esse peccatum mortale. potest tamen esse peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materia materia autem leuis hæc, est præceptum de re leui, vel quod solum obligat sub peccato veniali. Ita Valentia disp. 7. qu. 9. puncto 3. Idem insinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materia minima. & Lopez 1. p. cap. 55. in fine. Verum hoc eget limitatione & explicatione. Dicendum igitur, hanc in-

obedientiam nasci immediate vel ex contemptu præcepti, vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expressè Deus ipse; & hoc est directè contra aestimationem & reuerentiam ipsi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu eueritur; vnde est graue peccatum mortale. Vel contemnitur homo, qui est Superior; & tunc considerandum est quomodo contemnat. si enim contemnas ipsam potestatem, tamquam nullius momenti; vel ipsam hominem, (etiam ob aliam causam) ita vt absolute nolis illi parère, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas potestatem, nec recuses parère in rebus maioris momenti, etiam si contemnas personam ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptum eius in te leui violes, fortè non erit mortale. Similiter si offensus Superiori, quasi in vindictam id facias: negari tamen nequit quin sit graue peccatum veniale.

Si autem nascatur ex contemptu præcepti tantum, vel est præceptum rei grauis, & sic est etiam peccatum mortale: vel est rei leuis, & minoris momenti; estque vel præceptum diuinum vel humanum. si sit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanum, & ideò nolis ei parère, sine dubio est peccatum mortale: continet enim tacitam blasphemiam. Si non reutes inutile, sed solum parui aestimes, quia non obligat sub peccato mortali; & ideò violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen grate veniale, quia magna est inordinatio, si ideò pecces vt ostendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non sit præceptum diuinum, sed humanum, & in materia leui, facilius potest eius contemptus esse peccatum veniale: quia homo potest in præcipiendo errare; & cum hoc stare potest obedientia, respectu præceptorum maioris momenti.

Cetera, quæ de præcepto & obedientia dici possent, pertinent ad 1. 2. qu. 96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solum debitum morale.

Constat Dubitationibus 9.

TALES sunt Gratitude, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus sua vitia opposita adiungemus.

DUBITATIO I.

Quid sit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas quest. 106.

1
Gratitudo
quid.

GRATITUDO generatim est virtus, quæ respicit debitum ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo satisfaciat, repedit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obsequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaque extendit se ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus; nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrum autem sit vna virtus, vt ad omnes hos se extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obseruantia, quatenus earum obiecta respicit, dubium est.

Videri possit esse vna, Primò, Quia obedientia statuitur vna virtus, eò quod respiciat debitum ortum ex præcepto; nec diuersa est pro diuersitate præcipientium, aut præceptorum: ergo similiter gratitudo erit vna virtus respiciens debitum proueniens ex beneficio accepto, nec erit diuersa pro diuersitate beneficiorum, aut benefactorum. videtur sanè vtrobique eadem ratio.

Secundò, Compensare pro suo modulo beneficium acceptum, à quocumque demum acceptum sit, habet peculiarem rationem boni; sicut satisfacere præcepto, à quocumque demum sit impostum, specialem honestatem & laudem continet: ergo est aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem

2
An sit vna
communis
gratitudo.

nem

nem honesti præcisè & nudè consideratam respiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertiò, Etiam si homo interdum se applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum; tamen ratio formalis cur Deum colat, non sunt beneficia, sed eminentia primi principij, idè enim cultu patriæ dignus est, eique hic cultus congruit, non quia beneficia cõtulit, sed quia habet excellentiam primi principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipsè tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; sed beneficia sunt causa impulsiva & applicatiua animi ad cultum, sicut præceptum in omnibus virtutibus; non autem formalis ratio colendi, honoramus enim Regem propter beneficia, tamquam causam impulsivam; propter dignitatem regiam, tamquam causam formalem. vnde consequens videtur, *gratitudinem*, qua grati sumus erga Deum, distingui à virtute *religionis*; qua verò in parentes, à virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obseruantie*. erit enim vna virtus, quæ vni formiter debitum ex beneficio natum respiciet, & pro eo satisfacere studebit, quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, sint diuersarum virtutum. Hæc sententia est valdè probabilis, & facile defendi potest.

Beneficia sunt causa impulsiva ad actus religionis, pietatis, & obseruantie.

Valdè probabile est, esse vnã communem distictam.

Contraria magis ex mente diui Thomæ.

Qua ratione sit virtus specialis.

Nihilominus contraria est diui Thomæ art. 1. q. 106. nimirum *gratitudinem*, si erga Deum spectetur, non esse habitum à virtute *religionis* distinctum; si erga parentes, non distingui à *pietate*; si erga Superiores, non distingui ab *obseruantia*. Si tamen consideretur vt respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio proueniens, hæc ratione esse virtutem specialem à supradictis distinctam; quia hæc ratione respicit specialem rationem debiti, quæ non est tam stricta, quàm in prædictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes & Superiores: non enim est debitum legale, sed morale tantum. Itaque iuxta hanc sententiam *gratitudo* est specialis virtus, quæ propriè solùm respicit benefactorem particularem.

Confirmatur hæc sententia, quia virtutes annexæ iustitiæ, distinguendæ sunt secundum speciales rationes debiti ad alterum: atqui primum & principale debitum est illud, quo obstringimur Deo vt primo principio; quod debitum intuetur religio. Secundo loco est illud, quo parenti & patriæ, vt principio secundario; quod respicit pietas. Tertiò, quo Superioribus, vt principio gubernationis, & beneficiorum communium; cui responderet obseruantia. Quarto loco est illud, quo obstringimur priuatis ratione beneficiorum particularium; & huic satisfacit gratitudo. Itaque *gratitudo* est virtus particularis, distincta à supradictis: sicut quodlibet posterius distinguitur à priori tamquam deficiens ab eo. Ita D. Thomas art. 1. vbi

4 Notandum est, Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellenti modo obiecta, quæ reliquæ tres virtutes respiciunt; (Deus enim vt est primum principium rerum, est pater, dominus, & benefactor per excellentiam) ita in religione continentur reliquæ tres virtutes eminenter. est enim religio eminent *pietas*, *dulcia* & *gratitudo*. simili modo in obiecto *pietatis* continentur excellenter obiectum *obseruantie* & *gratitudinis*. patens enim vt est principium generationis, habet potestatem gubernandi, & est maximus benefactor. vnde

In religione continetur pietas, obseruantia, & gratitudo eminenter.

pietas erga parentem est excellens quædam *obseruantia* & *gratitudo*. Denique in obiecto *obseruantie* continetur obiectum *gratitudinis*; quia gubernatio est magnum beneficium. vnde in virtute *obseruantie* quodammodo continetur *gratitudo*.

Verùm hæc omnia solùm probant, actus illarum virtutum esse actus *gratitudinis* materialiter, sicut sunt actus *obediendiæ*: quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen respiciunt formaliter hanc compensationem. colere enim Deum, honorare parentes vel Superiores, non est formaliter eorum beneficia compensare, sed materialiter tantum; quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quod *religio* dicatur eminent *gratitudo*, tum quia hoc non impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati sumus: tum quia etiam si religio contineat eminenter rationem *gratitudinis*, vt hæc respicit priuatum benefactorem, non tamen vt respicit ipsum Deum: sic enim solùm est materialis *gratitudo*, vt patet ex dictis. Adde tamen, *gratiarum actio* erga Deum, esse actum religionis secundum se, (etiam si ex affectu compensandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testamur illum esse primum principium & fontem beneficiorum acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis, quatenus est quædam protestatio diuinæ potentie, prouidentie & bonitatis, etiam si ex affectu spei procedat.

Officia *gratitudinis* sunt quinque: Primum, Beneficij æstimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tercium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Repensio. Colligitur ex D. Thoma art. 3. q. 5.

Primum est *Beneficij æstimatio*; nempe vt ostendamus nos illud æstimare, si non ex rei magnitudine, saltem ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficij gratuitis potissimè est ponderandus. vnde conferentes aliquid beneficium, præferunt maioribus, solemus excusare & rogare, ne rem ipsam, quæ datur, sed affectum, quo datur, intueantur: vnde Seneca l. 1. de Benef. c. 6. *Beneficium non in eo, quod sit aut datur, consistit, sed in ipso dantis & facientis animo.* & Cicero l. 1. de Offic. *Acceptorum beneficiorum sunt delectus habendi, & in primis quo quisque studio vel beneuolentia fecerit, ponderandam.*

Secundum, *Benigna acceptatio*; si enim repudies, vel absque indicio, quo significes gratum esse, acceptes, videris contemnere, vel certè parui facere beneficium & affectu donantis. Si autem benignè acceptes, ipso modo illum honoras, & affectui eius quodammodo satisfacis. vnde Seneca lib. 2. de Benef. cap. 3. 5. *Vis reddere beneficium? accipe benignè; & cap. 24. Qui grate beneficium accipit, primam eius pensionem soluit: gaudium enim afficitur donator, videns beneficium suum gratum esse, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatorio: tunc enim censet se non frustra collocasse, & fructum, quem principaliter intendit, retulisse.*

Tertium, *Gratiarum actio*: hæc nihil est aliud, quàm beneuola potestatio gratiæ acceptæ, seu beneficij grati & absque debito dati, cum quadam sui subiectione & demissione, ad ipsum benefactorem directa, hæc actio est quædam beneficij compensatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter se illi quodammodo submittit tamquam maiori: dare enim gratis, est signum abundantie & perfectio-

6 *Gratiarum actio quid.*

fectionis; accipere gratis est signum defectus & egestatis. secus de muneribus, quæ honoris causa à subditis dantur Principibus: hæc enim non sunt beneficia, sed veluti honoraria tributa. Hinc fit ut gratiarum actio non semper sit necessaria, nec soleat vsurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Ut autem conuenienter fiat, magis accommodanda est ad affectum benefactoris, quàm ad beneficij quantitatem, ut ostendit diuus Thomas art. 5. cuius ratio est, quia gratitudo respicit beneficium, prout est gratias impensum, id est, absque intuitu mercedis, vel debiti: hoc autem ex affectu pendet. Huic adde aliam, quia affectus benefactoris longè maior est, quàm beneficium externum: vellet enim longè maiora donare, si facultas vel opportunitas adesset.

Quartum est, *Grata commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco simus memores beneficij accepti. vt enim ait Seneca lib. 3. c. 1. *Ingratissimus omnium est, qui beneficij obliuiscitur: cui enim totum beneficium elapsum est, gratias fieri nunquam potest.* Deinde vt apud alios, quando occasio se offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet; vnde est quædam compensatio.

7 *Beneficij relatio.* Quintum est, *Beneficij relatio*, quando vicissim beneficium re vel obsequio redditur. circa quod Notandum Primò, Si non suppetit quod rependas, reddendam huius loco bonam imprecationem; vt, *Deus remuneret, compenset id centuplum*, vel pias ad Deum pro salute benefactoris preces. hæc enim nemini desunt; & his vt cumque beneficia temporalia compendantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò, Si suppetit aliquid, non statim referendum beneficium, sed opportunitas expectanda. ratio est, quia, vt inquit Seneca lib. 4. de Beneficiis in fine, *qui festinat reddere, non animum habet grati hominis, sed debitoris*; nam non videtur æstimare id, quod in beneficio est præcipuum, scilicet gratitutum animum benefactoris: ita enim soluit, ac si ille non gratis, sed intuitu compensationis dedisset. deinde ostendit beneficium non esse gratum, & se illud animo reicere; nam *reiciendi genus est, proinus aliud in vicem mittere, & minus munere expungere*, vt ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficij obstrictus. Vnde Seneca supra: *Qui nimis cito cupit soluere, iniustus debet; & qui iniustus debet, ingratus est*; nimirum quia non vult agnoscere beneficium. Sed hoc intellige, nisi alter expectet statim remunerationem; vt quando intuitu illius confertur; vel nisi alia circumstantia aliud possint.

8 Tertio, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris, quàm rem datam, curando pro nostra facultate vt beneficium, quod reddimus, respondeat potius illius affectui, quàm rei. Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adfit, plus rependum est, quàm sit acceptum. vnde Cicero l. 1. de Offic. *In referenda gratia (si modo Hesodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multo adferunt, quam acceperunt*: si enim redditus æquale, non videtur esse redditio gratia, sed solutio debiti; tantumdem enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, vt ratione excessus sit beneficium; & ita beneficium beneficio compensetur; & affectus affectui respondeat.

DVBITATIO II.

Vtrum innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm poenitens; & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thomas art. 2.

Notandum est, hanc quæstionem supponere 9 aliam, videlicet, Vt maius beneficium acceperit à Deo: qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem potest beneficium dici maius, Primo, Quia res quæ datur, est melior, aut maioris æstimationis. Secundò, Quia magis datur gratis; vtrumque enim ratio beneficij complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est confessio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet, has magnitudines in beneficijs esse diuersarum rationum, similiter in actionibus gratiarum; cum ex causis diuersarum rationum proueniant, vnde etiam non possunt commodè inter se comparari. His positus,

10 Respondeo, Innocentem teneri quodammodo ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum est confessio boni accepti; est enim innocentia maius bonum, quia includit continuam existentiam iustitiæ in homine, quæ magis optabilis est, quàm iustitia interrupta per peccatum mortale. Itaque si bona data spectentur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem, profitendo se gratis maius bonum accepisse. Poenitens verò magis tenetur, si spectentur gratia; quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datum, tenetur id magis profiteri; & ita ipsius gratiarum actio debet esse maior in confessione gratia: alterius verò in confessione doni in se spectati.

11 Aduerte tamen, etsi bonum innocentia per se maius sit & optabilius; tamen bonum, quod confertur poenitenti, maius est respectu poenitentis, quàm bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione poenitens absolutè magis obligatur ad gratiarum actionem, & non solum ex parte. Primò, Quia poenitenti vsque ad tempus lapsus collatum est æquale auxilium & æqualis protectio, vt supponimus. quod enim hic ceciderit, non prouenit ex defectu auxilij diuini, qua si illud minus fuerit, quàm in altero; sed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti, & illo presente consentire peccato. itaque vsque ad illud tempus non debet Deo minores gratias, quàm innocens. A tempore verò lapsus vsque ad restitutionem iustitiæ inclusiue, non accipit minus beneficiū quàm alter, sed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipsi enim longè maius est beneficium, quod à Deo tolleretur dum est in peccatis, quod ad gratiam exciteretur, quod poenitentia inspiceretur, peccata condonentur, iustitia restituitur; quàm alteri sit beneficium illud, quo à Deo interea in iustitia accepta conseruatur. nam vel vna remissio peccatorum præcise considerata tantum æstimanda est à peccatore, quanti iustitia & spes vitæ æternæ ei qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à poena ignis, cui iam erat addictus, non minus gaudet, nec minoris hoc beneficium æstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim

Beneficium maius dupliciter similiter & actio gratiarum.

Quomodo innocens teneatur ad maiorem actionem gratiarum.

Quomodo poenitens magis tenetur.

Beneficium remissionis peccatorum.

enim à summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolute ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur. quò ergo quis longius abest à merito, & ab omni dignitate, qua possit videri dignus munere; eò magis gratis ei datur: peccator autem longissimè abest ab omni dignitate, qua dignus sit venia & amicitia Dei; ergo hac ex parte summum est illius beneficium, & consequenter summam & humillimam debet gratiarum actionem. vnde etiam in compensatione huius beneficii tenetur ad humiliora obsequia, & maiorem sui demissionem, quàm innocens. Beneficium enim, qua parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis, & obsequiis humilibus: sicut qua parte est excellentius, compensatur maximè æstimatione, laude, prædicatione illius boni, & datoris, & obsequiis maioribus.

12 Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem, & obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cum ait, penitentem magis obligari ad gratiarum actionem quàm innocentem, hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera est: nam penitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magis que gratis donatum, & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicut obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, ceteris paribus etiam magis obligatur.

13 Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in seipsis; quàm magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam, siue quæ ad corpus pertinent. corporalia enim omnia facta sunt propter hominem, vt ab illis obsequiũ, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad salutem caperet; vt sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa, & omnia quæ in eis & ex eis: de quibus vide Senecam lib. 4. de Beneficiis c. 5. & 6. Spiritales quoque substantiæ ad eius ministerium deputatæ: *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis*; ad Heb. 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris seruiunt homini, vt eum dirigant ad salutem; & hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant: præter enim integritatem corporis, & sensum, quorum nullum vel eum regno amplissimo commutare velis, dedit animam immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totum mundum & ipsum Deum pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque ad eum Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontem, consequaris. Ad gloriæ suæ consortium te supra naturæ conditionem destinavit, in filium adoptavit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assiduè sua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, qua ipsi planè similes veluti quidam dij, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. Ad hæc ia-

centem in peccatis, & reu æternæ mortis, gratia sua excitauit & erexit, peccata condonauit, iustitiam & ius vitæ beatæ restituit, hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantum est, quantum malum est mors æterna. Constituit præterea thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarum perennem, quo à peccatis, quotiescumque opus fuerit, abluì possimus, Sacramentis inclusum. Denique, quod omnem vincit admirationem, reliquit nobis sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, corpus & sanguinè ipsius, cum anima dotibusque eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens, & nobis repræsentans ac re ipsa exhibens. Hæc si quis attentè consideret & expendat, abyssum beneficiorum inueniet.

Secundò, Considerandum est, hæc omnia præstita indignis, ingratis, & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quò enim maior est qui beneficium confert, eò pluris æstimatur beneficium; amari enim & æstimari à magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit, quàm extraordinariis viis, quantis difficultatibus & laboribus: idè enim semetipsum exinanitiuit & factus est homo; idè tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & mortem denique crucis sustinuit; hoc enim mirificè auget beneficii rationem. magnum est beneficium, si rex malefico ad mortem damnato benignè condonet, & illum pristinæ dignitati restituat; sed incomparabiliter maius erit, si dum alium remedium liberandi non suppetit, iubeat filium suum è solio descendere, veltibus regis spoliari, & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis contulit, nimirum, non vt ipsi inde sit meliùs, sed vt nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suæ communionem apter & disponat. vide Albertum de Virtutibus cap. 25. & nostrum Rossignolium lib. 4. disciplinæ Christianæ c. 25. vbi sententias quasdam sanctorum Patrum de gratitudine adducit.

14 Ex his diligenter perpensis intelliget homo, infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deum ad perpetuum & humillimam gratiarum actionem, tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandam, & honorem ipsius omni industria promouendum, etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apostolus Paulus, nondum tamen millesimam diuinorum beneficiorum partem exaquerit.

Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia præstanda non esse legale, seu strictum; nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, ideoque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset; sed est debitum morale, seu decentiæ: hoc enim perfectè ratio gratitudinis postulat; ita vt sine eo præstito non possimus, nisi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitude, & quale peccatum.

D. Thomas quest. 107.

15 **D**upliciter admittitur *ingratitude*, formaliter & materialiter: hæc enim distinctio non solum in inobedientia, sed etiam in sacrilegio, im-

pietate, inobseruantia, & similibus vitiis, in quibus contra virtutem oppositam peccati ex contemptu & alio sine contingit, locum habet.

Formalis ingrati- tudo.
Formalis ingrati- tudo est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, seu debitor ratione beneficii: sicut formalis inobediencia est, quando contemnitur praeceptum, vel potestas Superioris; vt ei non videaris subesse, aut non parcas. hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuant, aut sinistra interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati agendo gratias; aut ne impediuntur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D. Thomas art. 2. ad 1. & Caietan. ibidem, & in Summa v. Ingrati- tudo: non enim satis explicat in quo hæc ingrati- tudo consistat.

16 *Est mortale ex genere.*
Hæc ingrati- tudo ex genere suo est peccatum mortale, vt docet D. Thomas art. 3. cum Caietano supra: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficii non videtur minus peccatum, quam iudicium temerarium, cum tale iudicium inuoluat: iudicat enim affectum esse simulatum, vel alio quam beneuolo animo rem dari. hoc autem iudicium ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex communi DD. sententia, de quo supra cap. 29. dubit. 2. Accedit, quod homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu, quam iudicio temerario; vnde magis lædit charitatem. potest tamen esse veniale, vel ob imperfectum consensum, vt quando ex repentinò cholera moru accidit; vel ob materia exiguitatem, vt si beneficium sit paruum; contemptus enim parui beneficii non censetur notabilis iniuria benefactoris, modò absit scandalum. si enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, posset esse peccatum mortale. Adde, quod varij sunt gradus contemptus: contemnitur enim aliquid tamquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tamquam minus vile vel dignum quam exterius videatur, vel gradus eius requirit. In omni autem contemptu est iudicium, quo res vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exterius vel interius pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis; vt si beneficium aliquid temporale & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale; modò occasionem grauis offensionis ipsi non præbeas.

Potest esse veniale aliunde.

Varij gra- dus con- temptus.

17 *Materialis ingrati- tudo.*

Tripliciter officiu gra- titudinis prætermittitur.

Tres gra- dus ingra- titudinis in- omittendo.

Materialis ingrati- tudo est, quando absque contemptu, vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. colligitur ex D. Thoma art. 3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex, vt supra num. 3. & 6. dictum est. D. Thomas art. 2. reducit ad tria. Primum est, Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate. Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideo (inquit D. Thomas) Primum gradus ingrati- tudinis est, Beneficium non retribuere. Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere. Circa quæ

Aduerte, non retribuere beneficium, non esse peccatum, nisi quando benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes; vel quando ex omif-

sione putatur iure offendendus. beneficium enim cum gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem, nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitandam eius offensionem. vnde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda facilius peccatur; quia hæc omnibus est facilis, & statim fieri debet. seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omisso esse peccatum mortale; quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo; est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immenstatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum; vnde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia.

Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo) non videtur quoque per se mortale: quia parum incommodi adfert benefactori, seposita ipsius offensione. posset tamen ratione grauis offensionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, esse graue peccatum.

Porro ad supradictos tres gradus ingrati- tudinis, quæ in omittendo consistunt, addendi tres alij, qui in committendo. Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficii; qui est summus ingrati- tudinis gradus. hi tamen gradus, præsertim secundus & tertius, pertinent ad ingrati- tudinem formalem.

Ex dictis faciliè intelligi potest, qui sint gradus ingrati- tudinis erga Deum.

Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuina beneficia pro suo modulo compensare.

Secundus, Rarò vel numquam gratias agere.

Tertius, Rarò vel numquam de diuinis beneficiis cogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum. vnde omne peccatum est ingrati- tudo in Deum, sicut & inobediencia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur, ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Externuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani à sanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum Aduersus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficii a stimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius sæculi, qui non reputant loco beneficii, sed potiùs maleficii, quòd Deus non sinat ipsos perpetuò hoc mundo frui.

DUBITATIO IV.

Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.

D. Thom. quest. 108.

Vindicatio, Græcè ἐκδίκησις, est vltio iniuria, videlicet cum pro iniuria rependitur pœna. Itaque est redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latius accipitur apud D. Augustinum lib. 8. q. 31. cum dicitur vindicatio;

M m m

21

Vindicta ob varias causas irrogari potest.
 catio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut ulciscendo propulsatur: nam defensio priuata auctoritate fieri potest; nec in malum alterius tendit. secus in vindicta. Potest autem hæc fieri ob varias causas.

Primò, Ea intentione, vt ei, qui te læsit, malè sit, nihil aliud spectando. illi enim malè esse, apprehendis tamquam tuum bonum. hoc modo est actus odij, & contra charitatem proximi.

Secundò, Vt emendetur; quo modo pater vindicat delicta filij, & magister discipuli. hoc modo est actus charitatis proximi; quæ charitas (vt inquit D. Bernardus epist. 2.) pie solet seuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari. & Prouerb. 3. *Quem diligit Dominus, corripit.*

Pœna congruit malefactori.

Tertiò fieri potest, quia per se decens est malefactorem puniri; & pœna per se congruit & quodammodò debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque vt rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis; quia rationem specialem honesti respicit. Sic Deus per vindictam omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo Iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimam dispositionem fœdè perturbauerunt, ad ordinem Iustitiæ reducet, infligendo congruam pœnam; vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus sint disposita, vt sæpè docet D. Augustinus. vide illum lib. 5. de ciuit. cap. 9. & lib. 11. cap. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ.

Quartò, Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, restituitur ex parte honoris parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur; qui enim lædit, plus iusto suo affectui indulget, sibi que sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodò adimitur, cum contra voluntatem patitur. Et quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari: & sic fit nonnulla compensatio, vt experientia probat. tunc enim animus læsi acquiescit, & sibi satisfactum putat. est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intimè coniunctus est cum tertio, & ex eo necessariò resultat.

Quintò, Vt qui læsit, & alij eius exemplo, in posterum ab iniuria coërceantur. hic finis est magis extrinsecus: vnde post hanc vitam non ampliùs spectabitur, sed solum tertius & quartus. In hac tamen vita spectatur tum à Deo, tum à Iudice humano, sicut tertius & quartus.

22 Quomodo sit virtus specialis.

Igitur vindictio facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœnam debitam pro iniuria; sicut gratitudine ad reddendum benefactori obsequium debitum pro beneficio: hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autem fiat intuitu quinti finis, scilicet vt coërceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis, ad quam pertinet defensio Reipub. vel priuati, vel sui ipsius. est enim hæc vindictio quædam defensio. Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatem, ad amorem Reipub. vel hominis priuati, vel sui ipsius; ita etiam vindictio.

23 Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum est, vindicationem, vt sit actus virtutis, con-

uenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata auctoritate, non est actus virtutis, sed vitij; quia est vsurpatio alienæ potestatis, nempe Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet: vnde illa multis locis in Scripturis prohibetur. Ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes* (Græcè ενδικοαγτες, id est, ulciscentes) charissimi, sed date locum ire: scriptum est enim, *Mibi vindictam, & ego retribuam, &c.*

Debet fieri auctoritate non priuata, sed publica.

Permittuntur tamen passim in Reipub. priuata quædam vindictæ paræ, si fiant ex incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, vt quisque à minoribus iniuriis, quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percutit alterum alapa, pugno vel baculo, dicunt statim posse reperi, ne alter audacior in posterum ad similia euadat; esse enim hoc genus quoddam defensionis. Sed de hoc dictum supra cap. 9. dubit. 12.

Pars vindictæ permittitur.

Eo autem leposito, priuatus non potest per se actum vindictæ facere, sed solum curare fieri per publicam potestatem. Vt autem sit à publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim Iudex vindictam faciat, quia id debet Reipub. ratione officij quod gerit, erit actus Iustitiæ commutatiuæ, Iudicis in ordine ad Reipub. quæ illum ad Ius administrandum veluti conduxit: si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam vt pars ad totum, quatenus pars debet curare bonum totius, sic est actus Iustitiæ legalis: si quia debium patriæ, est actus pietatis: si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ: si quia pars postulat, est actus Iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porro in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ iustitia vindictiua dicitur. Si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ; ob eundem finem pars læsa illam desiderare potest; eritque eiusdem virtutis actus.

24 A publica potestate potest fieri ex varia virtute.

Dices, Desiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, vt illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum; quod proprium est odij.

Respondeo, Esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alteri malum, solum vt ei sit malè; idque absque modo vel mensura: in vindicta solum secundum mensuram delicti: ibi fit in malo proximi; hic in recto ordine Iustitiæ: ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo quo debet fieri; sicut nec in damno, cum quis propria auctoritate larronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit; hic verò fit debito modo.

25 Cur non sit actus odij.

Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actum amoris propriij: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cum hoc desiderium non sit actus virtutis, sed quid indifferens, vindictio; vt ex vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens. huic tamen desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, nisi legitimo modo, scilicet per potestatem publicam, & iuxta mensuram delicti: & hic affectus est Iustitiæ vindictiua; & consequenter ipsa vindictio, vt ex vi huius sequitur: proprium enim opus Iustitiæ vindictiua est non vindicta absolutè, sed debitus in vindicta modus. Simili modo cum quis petit solutionem debiti,

26 Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.

vel

vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprii commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundum regulas Iustitiæ, & hic est actus Iustitiæ. Id enim quod volumus affectu proprii commodi, possumus ex affectu Iustitiæ vel alterius virtutis velle exequi secundum leges illius virtutis, & sic executio operis quoad modum est actus virtutis, quoad substantiam præcisè consideratum, non est.

Quo modo vindicatio sit actus virtutis.

27 Melius ignoscere priuatas iniurias.

Ex dictis sequitur, multò melius esse propter Deum ignoscere, quam vindictam expetere; nisi fortè publicum bonum aliud postulet. ratio est, quia appetitio vindictæ ob iniuriam priuatam, per se non est virtus. cùm ex amore proprii commodi oriatur; vnde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiam si sit actus virtutis, tamen hæc virtus est valdè parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad moderandum actum punitionis. est hic etiam periculum ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur. Denique res non est optimi exempli. In condonatione est officium charitatis in Deum & proximum, est imitatio Christi Domini & Patris celestis, est consilium euangelicum, est edificatio proximi, est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis fiducia impetrandæ remissionis à Deo: remissio enim peccatorum ijs, qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Denique sæpè est lucrum animæ malefactoris. Interdum tamen ratio postulat vt desideremus vindictam, vt diximus; tum vt malefactor in posterum coërceatur, tum ad exemplum aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniurijs Dei, quàm nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen vt poena, quam petimus irrogari, minor sit iniuriã acceptã. vide epistolam D. Basilij ad Candidianum.

Aliquando vindicta expetenda.

28 Vindicationi per excessum opponitur crudelitas: per defectum omisso, vel nimia remissio in malefactoribus castigandis, ex qua fit vt eorum audacia crescat.

D V B I T A T I O V.

Quid sit veritas, & que eius functiones.

D. Thomas quest. 109.

29 Veritas duplex.

Veritas propriè est conformitas iudicij ad rem iudicatam, vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in sermone, scriptura, gestibus, aliisque signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundum nostram conscientiam, seu prout eam nouimus: siue quæ curat vt sit conformitas & consensio linguæ & mentis, signorum externorum & internæ conscientiæ: vnde hæc virtus dicitur veritas, quia veritatem in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos rectè vt signis, quæ nobis data sunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vsus in eo consistit, vt signa sint menti conformia.

30 Est virtus specialis.

Ex quibus patet Primò, Veritatem esse virtutem specialem à ceteris distinctam; quia speciale bonum rationis spectat, videlicet veritatem in di-

ctis & factis; & specialis laus est in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundò, Esse virtutem annexam Iustitiæ: tum quia versatur circa ea quæ diriguntur ad alterum; nimirum circa signa quibus aliquid alteri intendimus significare: (signa enim non sunt data homini propter se, sed propter alterum, cui aliter mentem suam aperire nequit) tum quia spectat in his rationem debiti, non legalis seu stricti, sed moralis.

Obiectum igitur materiale huius virtutis est, signa externa, quibus mentem nostram patefacimus proximo. Ratio obiectiua est, esse verum, seu conforme menti, quatenus id quodammodo debetur proximo. debitum, inquam, non ex parte ipsius, sicut benefactori debetur compensatio; sed ex parte nostra, ne nos turpes simus, & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per se turpe est, linguam à mente dissidere, & cum ea veluti pugnare. Deinde sine veritate vita socialis non bene & commodè constare potest. Itaque hoc debitum est solùm morale, & ex honestate virtutis proueniens. quod intellige de debito veritatis per se considerata, seposito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iustitia, in iureiurando ex lege religionis.

31 Obiectum huius virtutis.

Obiectum cui, est proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis est, qui cum conuersatio & amicitia haberi possit.

Functiones huius virtutis sunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic est primus & intrinsecus actus huius virtutis: nam ipsa essentialiter in habituali amore veritatis consistit.

32 Functiones veritatis.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut significetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis. ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam sæpè expedire mentem non aperire, sed tegere, & multis alijs circumstantiis opus est vt patefacere mentem sit opus virtutis: vnde melius diceretur opus huius virtutis esse, quando mens patefacienda est, procurare vt oratio menti sit conformis. hoc enim est quod hæc virtus spectat tamquam proprium bonum in debita materia. materia autem debita non est, nisi ad sint circumstantiæ, quæ efficiant vt mens honestè alijs patefieri possit.

Quarò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid absolute affirmandum vel negandum est. qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius est nescius vel dubius, non est verax, quia dicta non sunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter sentit. Deinde quia omnis virtus, vt præter opus suum, debet adhibere conuenientem circumspeditionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promissa: hoc enim necessarium vt promissa sit vera; quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur. quam esse distinctam à virtute veritatis, supra cap. 18. dub. 8. ostensum est. hæc tamen intelligenda, nisi quid accidat quod excuset, vt ibidem dictum est: promissio enim multis euentis non est præstanda.

DUBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.

D. Thomas quaest. 110. 111. 112. 113.

³³ *Quid sit.* **M**endacium proprie est locutio contra mentem, cum videlicet aliud loquimur exterius, aliud interius sentimus. Nomine locutionis accipi potest omnis significatio, siue verbis fiat, siue gestu, siue alia ratione. potest enim mendacium fieri nutibus & gestibus; his enim saepe vice verborum utimur. vnde *simulatio* est mendacium in gestu. Porro sicuti ad actum veritatis tria requiruntur; scilicet voluntas dicendi verum, (id est edendi signum conforme menti) ipsa locutio, & significatio, mentis iudicio conformis: ita tria ad mendacium requiruntur, voluntas dicendi falsum, ipsa locutio, & significatio mentis iudicio contraria. ex quibus consequitur quartum, id est, *deceptio alterius*. sed hoc non est necessarium ad rationem mendacij, sicut nec intentio deceptionis, vt recte diuus Thomas art. 1. potest enim quis velle mentiri, vt non possit conuinci ex propria confessione, etiam si norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falsam opinionem alterius animo ingenerare, seu decipere. vnde deceptio est affectus ordinarie consequens mendacium.

³⁴ *Mendacium actui veritatis opponitur formaliter.* Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directe opponi *veritati*, seu veritatis actui: quia sicut haec procedit ex affectu veri, seu vt locutio sit conformis menti; ita illud ex affectu falsi, nempe vt oratio à mentis iudicio dissentiat: non quòd falsitas per se ametur; sed quia absolute est voluta, et si propter aliud. & sicut actus veritatis est expressio veri opinionem nostram; ita mendacium est expressio falsi opinionem nostram. Dico *opinionem nostram*: quia si dicas verum, cum putes esse falsum, mentiris, & mendacium formaliter dicis; nam ex affectu falsi & intentione significandi falsum loqueris; quamuis materialiter seu praeter intentionem verum sit quòd dicis. è contrario si dicas falsum, cum putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum dicis; quia ex affectu veri, & intentione significandi veri, et si materialiter falsum sit.

³⁵ *Non semper opponitur materialiter.* Patet Secundò, Non esse mendacium cum quis vitur amphibologia, vel restrictione tacita: quia non intendit dicere falsum, nec loqui contra mentem; sed vel mentem suam aliter exprimere quam alter intelligit, vt in amphibologia: vel non totam exprimere, sed solum ex parte, altera parte orationis interius retenta; de quo dictum est supra cap. 42. dub. 9. & cap. 31. dubit. 3. & cap. 11. dubit. 20.

³⁶ *Malitia mendacij.* Tertio, Malitiam huius peccati intrinsecam consistere in abusu signorum, quòd illis utamur contra naturalem institutionem & finem. cum enim signa non sint data nisi ad exprimendum iudicium mentis, utimur illis contra iudicium mentis, ita vt sit contradictio inter mentem & linguam, quòd enim lingua affirmat, mens negat; & quòd mens negat, lingua affirmat: atqui per se turpe est & vituperabile, vt in vno eodemque homine inter interiora & exteriora sit contradictio; cum exteriora

debeant interioribus conformari. sic ergo vt signis externis vt contradicant iudicio interno, per se malum est. Ad hanc accedit alia, quòd mendacium proximum decipiat; vnde offendit amicitiam & politicam conuersionem. Itaque omne mendacium malum est, Primò, Quia in eo est voluntas falsi & contradictionis, quia contradicit quis suae conscientiae. Secundò, Quia regulariter in eo est voluntas deceptionis proximi, intendit enim, qui mentitur, alteri falsam opinionem ingenerare. Tertio, Quia in eo est falsitas & repugnantia cum propria conscientia. Quarto, Quia est deceptio proximi; & violatio amicitiae. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo posteriora ad obiectiuam, ratione cuius non potest villo casu recte appeti.

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis; Ecclesiastici 7. *Noli velle mentiri omne mendacium*. hic tamen locus non omnino conuincit de omni, vt ostendit D. Augustinus lib. de mendacio cap. 17. Proverb. 13. *Verbum mendax iustus detestabitur.* & cap. 30. *Vanitatem & verbum mendacij longe fac à te.* ad Coloss. 3. *Nolite mentiri inuicem.* haec locutiones vim habent vniuersalis. vnde Innocentius III. cap. Super eo; de vltima, dicit, *diuini praecepti verbo constanter vetari, ne quis etiam pro alterius vita seruanda mentiatur.* Idem fuse docet diuus Augustinus libris duobus ad Conuentum, quorum alter est de mendacio, alter contra mendacium. Denique est communis sententia Patrum & Theologorum in 3. d. 37. & 38. quam & Aristoteles probe intellexit, quando Ethicorum lib. 4. cap. 7. ait: *Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est; verum autem, & bonum & laudabile.*

³⁸ *Quiputatur mendacium aliquando esse licitum.* Aduerte tamen, olim non defuisse qui putarent licitum esse mendacium, quando videtur necessarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita sentit Origenes in 6. Stromatum, vbi approbat sententiam Platonis, quam habet lib. 3. de Repub. *Deo quidem indecens & inutile esse mendacium; hominibus vero quandoque utile & necessarium, ut eo tamquam medicamento utantur.* Idem fuse tradit Abbas Ioseph apud Cassianum collat. 17. cap. 8. vbi inter cetera dicit, *mendacio utendum tamquam eliboro, quòd sumitur imminente aliquo exitiali morbo, cui videtur Cassianus consentire.* Eandem sententiam videtur approbare Chrysostomus in fine lib. 1. de sacerdotio, & Homil. 32. & 53. in Genesim. Denique Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & plerique Graeci in cap. 2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuisse simulatam, & factam ex composito: licitum enim esse, boni alicuius causa, vt simulationibus: atqui *simulatio est mendacium in facto.*

³⁹ *Est contra Scripturas.* Verum hanc sententiam esse falsam, & contra Scripturas, fuse docet D. Augustinus, praesertim lib. priore, qui est de mendacio, cap. 5. 6. 7. & sequentibus; & satis patet ex dictis. Eandem damnat Hieronymus apologia 1. contra Rufinum, arguens ob illam Origenitas. vide Sixtum Senensem annotat. 89. & 107. Putarem plerisque ex praedictis Patribus excusari posse, quòd mendacium vocent etiam orationem alio sensu dictam, vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiat; & nomine simulationis

nis etiam dissimulationem intelligant; vt patet ex Chrylostomi & Hieronymi exemplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex composito absque propriè dicto mendacio & vera simulatione: sicut aliquando ex composito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offensus est, placetur, vel ne audeat imitari factum ipsius. quæ obiurgatio intelligenda est secundum externam speciem facti, quod malum videtur, vel videri possit. sed de hoc plura 1.2. quæst. 103. art. 4. de cessatione legalium.

Exempla s. Scripturæ 76.

In exemplis aliis, quæ adferuntur ex Scripturis, vel satis clarum est non esse propriè dictum mendacium aut simulationem, sed solum veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram esse sororem suam; quando Michol posuit statuam in lecto David; quando Moyses spoliavit Ægyptum; quando Paulus circumcidit Timotheum, rotundit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restrictionem mentalem; vt cum Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac, & multa; quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; vt ea quæ David dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Davidis absentia, quæ Iehu ad sacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obstrictes ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scriptura; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

40 Mendacium per se est peccatum veniale tantum.

Obiectio.

Aduerte tamen, mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solum veniale, quia inordinatio illa neminem grauitè lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habeat, est parui momenti, nec evertit vitam socialem, etsi illi non nihil incommodet. Dices, Diuus Augustinus lib. de mendacio capite 6. & sequentibus, apertè indicat, omne mendacium esse peccatum mortiferum: nam vult, etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena conseruanda mentitur, amittere æternam; vnde sequitur esse mortiferum. quòd si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mendacia panè est leuissimum, vt constat ex cap. 14. eiusdem libri; consequens est, cetera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illo Psalmi 5. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, per des omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Resp.

Respondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dicitur asserendo, sed disputando: nam vt D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. vltimo scribit, *Istius libri magna pars in inquisitionis disputatione versatur.* neque ipsi omnino satisfecit; vnde etiam de Opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestus ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipsius solum erat ostendere omne mendacium esse malum, adeò vt ob nullam causam sit licitum: ad quod probandum induxit quasdam Scripturæ sententias, quæ non de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ; quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ; vt faciliè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest.

41 1. Diuisio mendacij.

Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primum, Secundum propriam rationem, scilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Aristotele 1.4. Ethic. c. 7.

in Iactantiam & Ironiam. Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in ijs quæ ad laudem suam pertinent, mentitur.

Iactantia (Aristoteli ἀλαζονεία) est cum quis maiora de se prædicat quàm insunt. hic Aristoteli vocatur ἀλαζών, id est, iactator.

Ironia est, cum minora quàm insunt, vel cum Ironiâ laudabilia quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur εἰρωνες, dissimulatores. si parua sunt & manifesta quæ de se negat, dicitur Aristoteli λευκοπαράρητος, quasi dicas delicatus veterator. Si quis se iactet de malo quod fecit, non est propriè iactantia, quia deest mendacium; sed est vana gloriatio, similis iactantiæ; eò peior, quòd res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ; quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insunt.

Nec obstat, quòd illud quod de se dicit, malum sit; quia accipit illud instar boni & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

Est autem Iactantia per se seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinque casibus, vt colligit Caeteranus quæst. 112. art. 2. ex D. Thoma.

Primo, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est, sicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum*, Ezech. 28.

Secundo, Cum iniuria proximi, sicut Pharisæus Luca 18. qui contemnebat, se iactando, publicanum.

Tertio, Si procedat ex superbia vel inani gloria mortifera; vt si quis gloriatur de donis Dei, tamquam sit illis dignus.

Quarto, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniuste, aut exponendi se periculo nocenti; vt cum quis se prædicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quinto, Si ita sit addictus iactantiæ, vt paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde

Sextum casum, Quando quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen solum narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

Iactantia peior est quàm Ironia, teste Aristotele supra; quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò ironiâ vtitur, minus dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit vt factum & iactantiam fugiat, vt Aristoteles ait; sicut Socrates faciebat, qui, vt idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt si quis minora de se diceret, animo peruertendi alios, sicut hæretici faciunt, dum sibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, vt videantur humiliores, & gloriæ Dei studiosiores; de quibus maximè intellige illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se; & interiora eius plena sunt dolo.* & Prouerb. 26. *Quando submisit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitia sunt in corde ipsius.*

Secundo, Diuidi potest ratione finis vel effectus, in iocosum, officiosum, & perniciosum. Iocosum est, quod causa voluptatis vel suæ vel alienæ di-

Iactantia.

Ironiâ.

42

Iactantia quale peccatum.

Aliquando mortiferum; id est, ex euentis.

43

Est peior quàm ironia.

44

2. Diuisio iocosum.

M m m 3

næ di-

Officiosum. nae dicitur. *Officiosum*, quod causâ utilitatis: vtrumque autem tale esse debet vt nemini noceat. *Perniciosum* est, quod alicui iniuste nocet, siue alteri proficit, siue non: seu quod est contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in Sacramento Confessionis, in iuramentis, in detractioe, in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatum mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt si nocuum sit paruum, potest esse veniale; vt in parua detractioe vel deceptione proximi. reliqua duo genera solum sunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo quod ad aliquod bonum siue delectabile, siue vile, siue ad alicuius mali auersionem absque vilius iniuria ordinetur.

45 Tertiò, Diuidi potest ratione signi, quo quis *3. Diuisio.* vitur, hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur *mendacium*, de quo iam satis dictum est: hoc *simulatio*, quæ nihil est aliud quam mendacium in actionibus vitæ; nimirum cum quis per has intendit aliud significare, quam interius in animo sentit. hoc modo mentuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorem, amicitiam, & similia, cum nihil tale sublit. *Hypocrisis.* Huius species est *hypocrisis*, quod nomen etiam propriè significet simulationem seu fictionem alienæ personæ, vt solet fieri in theatro & scena, vt docet D. Augustinus lib. 2. cap. 3. de serm. Domini in monte, tamen in sacra Scriptura & apud Auctores Ecclesiasticos accipitur pro ea, qua quis se simulat esse iustum, cum non sit.

Quale peccatum. Est autem *hypocrisis* per se peccatum veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis; vt si quis simulat se iustum, sanctum, Prophetam doctorem veritatis, vt falsam doctrinam seminet; sicut faciunt hæretici, præsertim ministri, hi sunt verissimi hypocritæ, interius lupi, exterius oves; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item si talia simulat, vt ad Ecclesiasticam dignitatem indignus irrepât, aut alio modo noceat.

46 Secundò, Si hoc nomen simul inuoluat contemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpè cum hypocritis est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ: solum enim curant vt exterius videantur iusti vel Catholici, cum internam religionem nihili faciant. talis hypocritis est peccatum mortale, ratione illius contemptus quem includit. hoc modo sæpè reprehenditur in Scripturis, vt notat D. Thomas q. 111. art. 4. vt Matth. 6. & 23. Lucæ 12. & 16. Isaia 63. Iob 8. & 20. &c.

Gradus mendacij. Gradus mendacij à D. August. lib. de mendacio cap. 14. ponuntur octo; quorum primus & infimus est, cum quis mentitur ad impediendum stuprum seu castitatis violationem sibi vel alteri inferendam. Secundò, Cum ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quartò, Cum placendi cupiditate. Quintò, Cum sola mentiendi libidine. Sextò, Cum quis ita mentitur, vt vni proficit & alteri oblit. Septimò, Cum ita mentitur vt nulli proficit, & oblit alicui. Octauò, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summum. Tres primi gradus pertinent ad mendacium officiosum; quia nemini nocent, &

præterea aliquam utilitatem adferunt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Vbi aduerte, D. Augustinus in finnare; maius malum esse pati stuprum quam mortem; quod facile admiserim; maximè propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum est. Vnde minus peccatum est mentiri ad vitandum stuprum, quam ad vitandam mortem: sicut minus est ad vitandam mortem; quam ad cauendum damnum pecuniarium. Quò enim maius est bonum propter quod mentiris, eò mendacium est minus peccatum; quia malitia & deformitas illius minus est voluntaria: qui enim nollet mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auertendi cogeret, satis offendit sibi non placere per se mendacium, & se inuitum & cum duplicentia illius per se considerati, ad illud descendere: idque eò magis, quò causa, qua impellitur, maior est, vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet, bonitatem intentionis minuere malitiam operis.

Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocosum. minus tamen culpa est in quarto quam in quinto; quia minus turpe est mentiri vt alterum oblectes, quam vt libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinent ad mendacium perniciosum.

DUBITATIO VII.

Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa

D. Thomas quaest. 114. 115. & 116.

Affabilitas est virtus, quæ procurat vt conuersatio nostra cum proximis in rebus seriis sit grata, & talis qualem esse decet, spectata conditione nostra, personarum quibuscum agimus, negotiorum, & reliquis circumstantiis; ita vt neque nimis blandè neque nimis asperè in congressibus nos geramus.

Dico, in rebus seriis: nam vt in iocis sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristoteles lib. 4. Ethic. c. 9. vocat *εὐγρηγορία*, quæ nos decorè facit vt iocis & ludicris, quæ animi causa assumuntur, ita vt nec in illis modum excedamus, tamquam securæ; nec ab illis abhorreamus tamquam agrestes quidam & rupicones.

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, teste Aristotele cap. 6. non malè tamen quis *εὐπομπία* vocauerit, ex Isocrate ad Dæmonicum. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*, vt ex Cicerone 2. Offic. constat. Etiam enim non in solo loquio consistat, sed etiam in aliis actionibus & officiis, quibus nos accommodamus proximo, vt ipsi nostra consuetudo grata sit; tamen potissimum in sermone & affatu sese ostendit; sicut & *adulatio* & *litigium*. Addit Aristoteles, esse similem *amicitiæ*: nam exterius ita se ad omnes gerit tamquam ad amicos. Differt tamen ab *amicitia* propriè dicta; quia hæc nihil est aliud quam mutua beneuolentia in peculiari quadam communionione fundata; quæ communicio & consociatio causa est amandi alterum sicut seipsum, & comiter cum illo tractandi. Sic inter milites est *amicitia*, ratione societatis & communionis militiæ; inter eruditos, ratione

tione communionis in eruditione: inter confanguineos; ratione communionis sanguinis: inter Religiosos; ratione societatis vitæ religiosa: inter Deum & hominem; ratione communionis bonorum supernaturalium, & maximè ratione communionis gloriæ, quam præstolamur in cælo, qua Deo erimus simillimi. Interdum communio est causa inimicitiae, non per se, sed quia impedit bonum alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Hesiodum. Denique quando communico ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia, & facilè euanescit: sic communio religionis Christianæ, quæ olim, cum pauciores essent Christiani, erat vinculum arctissimæ amicitiae, postea cæpta est negligi, tamquam ad amicitiam, sine alio magis particulari nexu, insufficientis. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Aristot. 8. Ethic.

At *affabilitas* non requirit talem communionem; neque idèò benignè cum alio tractat, quòd illi sit amicus; aut ei benè velit; sed quia ita congruit ad vitam socialem.

50
Obiectum materiale.

Obiectum igitur materiale *affabilitatis* est tota conuersatio hominis cum proximo, consistens in colloquio, conuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus. Hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, vt proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamen decori ratione) idque idèò quia hoc debitum est, non quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id meruerit, vel ad hoc aliquod ius habeat, (quomodo aliquod est debitum parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus;) sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione non sumus benè idonei ad vitam socialem. sicut dicere *veritatem* extra tractatus & alia negotia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat, debitum est non ex parte proximi, cui loquimur; sed ex parte nostra, vt dictum est supra dub. 6. Itaque hoc *debitum* solum est morale, seu ex honestate virtutis; & minus quàm debitum gratitudinis, vel obseruantiae.

Formale.

Vnde pater, *obiectum formale*, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attemperationem nostræ conuersationis cum proximo, quia ita fit ei accommodata secundum normam rationis, vt ei sit grata; idque quia hoc debitum vitæ socialis. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipsa conuersatione tamquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat; si interdum seuerius cum illo agamus, quando res postulat; non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuius offerenti præstare; sed quando culpa illius vel iusta ratio aliud non postulat.

Obiectum cui est proximus; huic debemus affabilitatem, quia nos & ipse ad vitam socialem & amicitiam apti sumus.

51
Vitia opposita.

Dupliciter in hanc virtutem peccatur, excessu delectandi, & defectu: id est, *blanditia* & *morositate*. quidam enim nimium student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui si id faciunt vtilitatis causa, vocantur *adulatores*, Aristoteli *κολακτες*, quibus Principes sæpè oblecti; magnarum aularum magna pestis. Si solum vt placeant, vocantur *blandi*, Aristoteli *ἀπακοι*, à studio placendi. Alij nimis parum curant placere, sed vbique sunt difficiles, vbique contradictores, nusquam se accommodant: hi vocantur *morosi* & asperi, Ari-

Adulatores.

Blandi.

Morosi.

stoteli *δυσκολοι* & *δυσέπειδες*, genus hominum parum ad societatem & amicitiam idoneum, sunt tamen in hoc varij gradus; alij enim plus, alij minus hoc absinthio morum sunt imbuti. D. Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua versione; pròni enim sunt homines morosi ad contradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Aristoteles vocat eos *δυσέπειδες*, id est, *contentiosos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

Adulatio per se est solum peccatum veniale, quia est tantum excessus in studio placendi & oblectandi in communi congressu. potest tamen esse peccatum mortale trifariam, vt docet diuis Thomas qu. 115. art. 2. Primò, Ratione materiæ; si laudes alicuius peccatum, præsertim mortiferum; iuxta illud, *Laudatur peccator in desideris anime sue, & iniquus benedicitur*. Et Isaia 5. *Va qui dicitis malum bonum, & bonum malum; vt cum quis laudatur à constantia in hæresi, à rebellionem, &c.* Sic plerumque adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fucò honestant & laudant: de quo pulchre D. Basilius in illud Psal. 61. *Cucurri in siti*. Secundo, Ratione finis; si adulèris vt noceas; vt ad libidines pertrahas, &c. Tertio, Ratione effectus; vt cum per adulationem præbetur occasio alicuius grauis peccati, etiam præter intentionem: nihil enim est quod tam facilè mentem hominis corumpat, quàm adulatio; teste Hieronymo epist. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum par. 2. tit. 10. cap. 2. §. 2.

52
Quale peccatum adulatio.

Morositas etiam, seu litigium per se est solum peccatum veniale; quia tantum adfert proximo nonnullam molestiam & tedium in congressibus; quæ res non censetur grauis aut contra charitatem; nec euertit vitam socialem, et si ei non nihil incommodet, eamque minus suauem reddat. est tamen deterior quàm adulatio, si vtrumque præcisè & per se spectetur; nam peius est esse molestum in congressibus, quàm non nihil excedere blanditiis: illud enim longius abest ab officio huius virtutis; cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus consequentis, adulatio ordinariè est multò deterior: vnde magis ab adulatoribus, quàm ab asperis ingeniis cauendum, vt etiam insinuat Propheta Psal. 140. *Corripit me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*.

53
Quale morositas & litigium.

DUBITATIO VIII.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.

D. Thomas quest. 117. 118. 119.

Liberalitas, Aristoteli in *distributis*, est virtus, quæ moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos faciles & promptos ad eas expendendas quando ratio dicat: vt rectè docet D. Thomas quest. 117. ar. 1. 2. & 3. ex Aristotele lib. 4. Ethic. cap. 1. *Pecuniam* vocamus non solum nummos, sed omnia, quorum pretium pecunia metitur, vt Aristoteles ibidem ait: cum enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauia inducat incommoda, (omnium enim malorum radix est cupiditas, teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem

54
Quid liberalitas.

Pecunia.

Circa quid
versetur
&
quomodo.

moderaretur: hanc vocamus liberalitatem.

Itaque liberalitas immediate versatur circa aestimationem & affectum diuitiarum, utriusque modum imponendo, & faciendo eas aestimari & amari in suo gradu, non supra, nec infra; mediate circa earum usum: idque dupliciter. Primo, Tollendo impedimentum reclusus, hoc ipso enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quando cumque casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim earum amor & cupiditas promptam erogationem impediēbat. Secundo, Inclinando directē ad earum largitionem, vel potius ad certum in largiendo modum. Liberales enim maximē ex eo vocantur, quod libenter & hilariter de rebus suis largiantur aliis: idque non quia hi egent, hoc enim est misericordia; nec quia amici, hoc enim amicitia; neque ob beneficia, quia hoc gratitudinis: nec intuitu compensationis, quia hoc amoris concupiscentia, qui maximē repugnat liberalitati: sed quia hic modus largiendi, in vita politica & sociali decet hominē, & consentaneus est eius affectui & habitui. Itaque inclinatur proprie in modum qui in largiendo seruandus est, quatenus hic congruit illius affectui, siue vt effectus illius, siue vt signum; & vitæ sociali.

55 Ex quibus patet Primo, Hanc virtutem, esse magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet: nam res est summē vilis & necessaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum esse compressam, & secundum rationis regulam temperatam. & hoc munus potest habere in omnibus, etiam pauperibus, imō in nullis magis, quā in iis qui voluntariē pauperes sunt, qui minimē cupiditate diuitiarum tenentur: quamuis in his aliquid maius sit quā liberalitas vulgaris: quia est diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum caelestium & Christi imitationem: qui est gradus heroicus liberalitatis.

Secundarium officium, scilicet elargitio & modus debitus in ea seruandus, quatenus præcise declarant hunc moderatum affectum & quamdam vilipensionem diuitiarum, est minoris momenti; etiam per hanc liberalitas se maximē ostendat: nec omnibus conuenit; cum non omnes habeant quæ largiantur.

56 Porro ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum considerandum est Primo, Quid ipsæ sint in se, quā viles, quā exiguæ, quā incertæ & instabiles. Secundo, Ad quid valeant; nimirum ad fastum, ad oblectationes sensuum, & ad omnem mali licentiam. Tertio, Quantas curas & molestias secum trahant. Quarto, Quā paucis natura contenta, & quā multa illi superflua. Quinto, Denique melius & honestius esse dare, quā accipere.

57 Patet Secundo, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, seu materiam proximam esse cupiditatem pecunie: huic enim cupiditati modum imponere, est primarius finis huius virtutis, & consequenter modus ille est obiectum formale. mediatum est erogatio pecunie: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copiose, prout ratio decori in vita ciuili postulat, fiat. vt tamen erogatio sit materia seu obiectum liberalitatis, debent adesse circumstantiæ illæ, cum quibus ipsa secundum substantiam suam honeste fieri possit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet esse honesta) sed profu-

sio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, estque quodammodo debita ex honestate huius virtutis, vt per eam affectus internus se prodar, facit vt hæc virtus ex parte sit similis iustitiæ, & numeretur inter eas, quæ iustitiæ dicuntur annexæ. materia remotissima huius virtutis est pecunia: circa huius enim elargitionem & usum versatur. quæ intellige non de ingenti summa; hæc enim ad magnificentiam pertinet, vt infra lib. 3. cap. 2. dub. 4. dicitur, sed de mediocri & ordinaria.

Petes, Vtrum in Deo sit proprie liberalitas.

Respond. Si liberalitas accipiatur pro virtute moderatē cupiditatem diuitiarum, sic in Deo non est liberalitas, nisi metaphorice, sicut nec ira: sed quia hoc nomen proprie & magis ordinariē accipi solet pro affectu ad promptē, copiosē & absque intuitu compensationis de rebus suis erogandum aliis, siue interueniat cupiditatis moderatio, siue non; ideo absolute dicendum est in Deo proprie esse liberalitatem, & quidem maximam; sicut & beneficia ipsius maxima sunt & propitissimæ beneficia; quorum collatio est actus liberalitatis. ipse enim est propensissimus ad erogandum; & quidem hilariter, copiosē, & merē gratis, idque quia decet ipsius benignitatem & beneficam naturam.

Liberalitati opponuntur duo vitia, auaritia & profusio. Auaritia (quæ ἀραδία Aristoteli vocatur; quia res illibera & homine maximē indigna) excedit in aestimatione & amore diuitiarum, & consequenter in illis nimium retinendis, vel nimio studio quærendis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas: vnde apud Græcos etiam dicitur ἀραδία, à studio plus habendi. opponitur tamen liberalitati per defectum; quia deficit in erogando; non enim erogatur quando ratio postulat: ab erogatione autem potissimum liberalitas appellatur.

Hoc vitium etsi per se sit solum peccatum veniale, vt pote inordinatus amor diuitiarum; tamen est valde periculosum. facile enim hic amor ita crescit, vt propter diuitias homo parvipendat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas assequendas patrare. vnde crebrō & grauissimē reprehenditur in Scripturis: Ecclesiastici 10. Auaro nihil est sceleratius: nimirum quia paratus est quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex verbu præcedente patet: deinde statim additur: Nihil est iniquius quā amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua protegit intima sua. Ad Ephes. 5. Apostolus dicit auaritiā esse idolatriam, quia auarus auro afficitur præ Deo, omnia paratus propter aurum agere & pati. 1. ad Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nocua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum est cupiditas. nimirum quia nullum est malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

Vnde merito auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ sunt veluti fontes & radices multorum aliorum. Hinc Greg. lib. 31. moral. c. 31. septem auaritiæ filias enumerat. De auaritia, inquit, proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentia, & contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur.

Quarum ratio sic breuiter iuxta D. Thomam explicari potest. Auaritia enim excedit in duobus, in retinendo, & in acquirendo. Vt excedit in retinendo, parit filiam obdurationē cordis, claudens viscera sua ad preces pauperis: vt verō in acquirendo, sic in af-

Liberalitas
in gradu
heroico.

Considerationes
incidentes ad
hanc virtutem.

Obiectum
& materia.

58
An libera-
litas in
Deo.

59
Vitia oppo-
sita.
Auaritia.

Est pericu-
losa.

60
Est vitium
capitale.
Filia auaritia.

in affectu quidem parit inquietudinem & superuacaneas curas, semper in craftinum sollicita. nam vt Ecclesiastica s. dicitur, *Auarius non implebitur pecunia*. In affectu autem interdum impellit vt vim proximo inferas; (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo utaris, vt sæpe fit in contractibus: qui dolus, si committatur simplici verbo, erit *fallacia*; si additum fuerit iuramentum, erit *perurium*. Si verò committatur in opere, vel id fieri circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel contra personam, & dicitur *proditio*. Ex quibus etiam patet, prædictas filias ex auaritia oriri secundum rationem causæ finalis: impellit enim auaritia ad ista peccata, sicut intentio ad electionem. omnia enim ista sunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cum in moralibus finis habeat rationem principij, modus iste nascendi propriè est moralis.

Quale peccatum.

Aduerte tamen, et si hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcirco putandum semper esse mortiferum; sed tunc solum, cum propter diuitias consequendas, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans sub mortali, violare.

61 Profusio.

Profusio, Aristoteli *avaritia*, aduersatur liberalitati, tum defectu in opibus conferuandis, tum excessu in erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet, vt histrionibus, adulatoribus; vel plusquam oportet, vt cum magnis expensis facit quæ paruis fieri possunt; vel in res frivolas multa expendit. hoc tamen vitium per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis, estque minus quam auaritia. Primò, Quia est vicinior liberalitati. Secundò, Prodigus est utilis multis; auarus nec sibi nec alijs prodest. Tertio, Quia facilius emendatur. His accedit, quòd auaritia sit ignominiosior, cum per eam homo se faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil esse tam angusti tamque parui animi, quam amare pecuniam*.

Per se est veniale. Est minus peccatum quam auaritia.

62 Aliquando est mortiferum.

Potest tamen profusio esse peccatum mortale, Primò, Ratione finis, si ad finem referatur in quo est peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus; cum quis se reddat impotentem ad soluendâ debitâ, vel quando, vt profusè expendat, omittit elemosinas in casu extremæ vel grauis necessitatis. Tertio, Ratione offensionis proximorum. Quarto, Ratione peculiaris obligationis expendendi superflua in pias causas. sic profusio ex bonis Ecclesiasticis est peccatum mortale. Denique sæpe profusio est causa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cum opes non sint ipsis inexhaustæ, coguntur malis artibus, auarique modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profusionis suppeditent. hinc plerumque fit, vt qui sunt in quibusdam profusi, in alijs sint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profusionem continuent. Exempla habemus in multis mercatoribus & Nobilibus. vide Aristotelem 4. Ethicorum cap. 1. sub finem.

Profusio & auaritia sunt mutua signa.

DUBITATIO IX.

Quid sit pietas seu aequitas.

D. Thomas quaest. 120.

63 Quid sit.

Pietas est quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis, vel certè ratio maioris boni, id postulet.

cum enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones; sæpe casus incidunt, in quibus malum esset verba legis sequi; v. g. lex sit, *Depositum esse reddendum*: accedit autem vt quis gladium depositum repetat causa pugnandi cum inimico; non est parendum verbis legis, sed contra faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis *ἐπιείκεια*, Latinis *aequitas* dici potest. Item lex sit, *Nemo mœnia transcendat*: incidit casus, vbi nisi mœnia transcendero, hostis urbem capiet: aequitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiendi Sacri, confitendi, & alijs innumeris. nec solum in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet, vt rectè Caietanus qu. 120. art. 1. docet; vt, *Non occides*, *Depositum reddes*, &c. Secus si lex naturalis consideretur propriè, nempe cum illis circumstantiis, cum quibus habet legis naturalis rationem: sic enim in omni casu seruanda, tamquam per se iusta & recta. vnde nullam *ἐπιείκεια* admittit. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua & correctiua* legum, quando ob suam vniuersalem expressionem deficiunt à recto, vel repugnant maiori bono; quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiore quamdam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum; quia non est opus correctione legis, cum non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem.

Est directiua legum & correctiua. 64

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *Gnome*; sicut iudicium, quo diriguntur ea quæ sunt secundum verba legis, vocatur *synesis*; vt dictum est supra lib. 1. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Synesis* enim secundum D. Thomam, est iudiciū rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborum legis & finis proximi, quem lex respicit. v. g. esse hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castiganda, & subijcienda spiritui. quòd si ieiunium grauius læderet valetudinem; *gnome* ex altioris principij consideratione iudicat verba legis non esse hinc seruanda, sed esse comedendum; nempe ex eo, quòd lædere valetudinem, sit contra charitatem sui, & impediatur obsequium Dei vel proximi; quæ cum sint maioris momenti, quam id quòd legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis.

Gnome est directiua legum & correctiua. Synesis alicuius virtutis. 65

Petes, Vtrum aequitas sit vna aliqua virtus?

An sit vna virtus. 65

Respondeo, Valdè probabile est, non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talem virtutem non esse necessariam. ratio est, quia *aequitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum locum habet, & non respicit vnam rationem formalem; (sicut obedientia, quæ vbique inuenitur debitum præcepti; & iustitia legalis, quæ debitum cuius erga Rempublicam) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis legis recedit) in diuersis materijs, imò in diuersis casibus circa eandem legem inuenitur: quod ex prædictis exemplis est percipiendum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminente, ex affectu boni communis: depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui, vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis: aliquando etiam ex affectu iustitiæ erga proximum; vt si non possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cum virtus speciem contra-

Valdè probabile est non esse. 65

contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valde varium, & diversorum generum, perspicuum est, aequitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter suam generalitatem offensura esset aliquam virtutem, nobis eius verba sequentibus; illa virtus sufficiens est vt contra verba legis honeste agamus, modò prudentia adfit quæ dirigat, vt ex prædictis exemplis colligitur: ergo nõ est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus, sed solum prudentiã, quæ ostendat, legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari; ac proinde tali modo & sine contrã agendum: quæ prudentia multis deest, vel ob scrupulos, quibus impliciti, verbis legis ita perstringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu sequenda non sint, expendere nequeant; vel ob iudicij tenuitatem.

Singula virtutes vt habeant rationem aequitatis.

66

Obiectio.

Ex his sequitur, singulas virtutes habere rationem aequitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriae honestatis operantur, ac proinde non distingui aequitatem à singulis, nisi ratione.

Dices Primò, Aequitas respicit correctionem legis: atqui hæc est vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Aristot. 5. Ethic. cap. 10. dicit, *æquum esse quoddam iustum & melius quam iustum legitimum; esse enim correctionem iusti legitimi. Item aequitatem esse quædam iustitiam, & iustitia legali meliorem:* hoc autem non potest dici de quavis virtute.

Respons.

Respondeo ad Primum: *Correctio* legis propriè fit per prudentiam vel gnomen, quæ est pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam qua hæc virtus dirigitur, tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis, & ita ipso opere lex corrigitur. vnde non est necesse hanc virtutem accipere speciem ab hac correctione; quia non ideò facit opus vt legis verba non seruet, aut vt legem corrigat; sed propter aliam rationem honesti, quæ cogit à verbis legis recedere; quæ ratio varia esse potest.

67

ad Aristot.

Ad Secundum: *Æquum* est quoddam Ius seu iustum, quia est conforme menti legislatoris, quæ est legis anima, vel potiùs altior quædã lex, quam ipsis verbis contineatur. vnde etiam est melius quam *Ius legitimum*; quia altiore finem respicit. *legitimum* enim Ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. *æquum* verò continetur sola mente legislatoris, & altiore finem habet. vnde etiam est correctio Iuris legitimi: nam Ius legitimum prætermittitur, vt aequitatis ratio seruetur; hic tamen finis altior non est vnius rationis: vnde nec vnã constituit virtutem. Simili modo *æquitas*

est quædam iustitia; quia satisfacit menti legislatoris; estque melior iustitia legali, si iustitia legalis accipiat pro ea, quæ solum satisfacit legi semper. melius enim est sequi mentem legislatoris secundum altiore finem, quam sequi verba secundum finem inferiorem. Si autem *iustitia legalis* accipiat generatim pro virtute, quæ satisfacit verbis legis, vel menti legislatoris; sic aequitas est pars iustitiæ legalis; vt rectè diuus Thomas art. 2. ad 1. explicat.

Sed ex his non sequitur, esse vnã virtutem secundum Aristotelem; quia neque iustitia legalis Aristoteli vna virtus est; sed omnis virtus, quatenus legi satisfacit, vt supra lib. 2. cap. 1. dubitat. 3. ostensum.

His tamen addo, Sicut obedientia constituitur vna virtus, quæ respicit præceptum seu legem, maxime verbis expressam: ita *æquitatem* posse statui vnã virtutem, quæ respiciat tacitam legislatoris mentem; quæ est, vt in certis euentibus non agatur secundum verba legis, sed secundum dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis potest quis hac consideratione legem corrigere, & contra verba legis honeste operari, vt menti legislatoris obtemperet. sicut enim per se honestum est præcepto expresso Superioris se conformare; ita etiam per se honestum est, tacitè menti Superioris se conformare, quando verba legis non sunt sequenda. Hoc modo videtur intelligendus diuus Thomas, qui *æquitatem* vnã virtutem statuit, & præfert iustitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iustitiam legalem* videtur intelligere obedientiam. Eodem modo potest explicari Aristoteles. Iuxta hunc modum *æquitas* definiti potest, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuersale bonum deficit à recto, vt intentioni legislatoris nos accommodemus. Fatendum tamen est, quando aequitate vti mur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris considerationis, nos id non facere principaliter vt nos menti legislatoris accommodemus; (quamuis eo motiuo vti possimus) sed ne aliam virtutem offendamus. vnde supra dixi, præter virtutes particulares non esse distinctam virtutem (quæ vocetur *æquitas* seu aequitas) necessariam. sed quamuis necessaria non sit, est tamen utilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

Ex quibus pater, hanc virtutem eodem ferè modo iustitiæ annexam esse, quo obedientiã; quia sicut hæc satisfacit legi & præcepto, eius verbis se conformando; ita illa satisfacit intentioni, à verbis legis recedendo.

Hac dicta sint de Iustitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis esto libri secundi.